

Шамраєва В. М.

д. пед. н., професор,

кафедра міжнародних відносин,

ННІ «Каразінський інститут міжнародних відносин та туристичного бізнесу»,

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна,

майдан Свободи, 4, м. Харків, 61022, Україна

E-mail: v.shamraeva@karazin.ua

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-7140-3742>

ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА: МІЖ ЗАХІДНОЮ ПАРАДИГМОЮ ТА КИТАЙСЬКОЮ СПЕЦИФІКОЮ

У статті представлено ретроспективний аналіз основних теоретичних підходів щодо визначення поняття «зовнішня політика» в рамках провідних західних теоретичних течій та китайської школи теорії міжнародних відносин. Метою дослідження стало виявлення концептуальних відмінностей між західною парадигмою, яка ґрунтується переважно на раціоналістичних, інтересоцентричних і державоцентричних засадах, та китайською специфікою осмислення зовнішньої політики, яка поєднує стратегічний прагматизм із нормативно-культурними та цивілізаційними чинниками.

Проаналізовано ключові риси узагальнених підходів провідних західних течій до трактування зовнішньої політики у межах реалізму, лібералізму, конструктивізму тощо. Розкрито особливості китайського теоретичного дискурсу, зокрема увагу приділено акцентам на гармонії, ієрархічності міжнародних відносин, морально-етичному вимірі зовнішньої політики та довгостроковому стратегічному мисленні.

Автором обґрунтовано, що у китайській школі міжнародних відносин зовнішня політика розглядається не лише як інструмент реалізації національних інтересів, а як елемент широкого цивілізаційного проекту та засіб формування бажаного для КНР міжнародного порядку.

У результаті проведеного дослідження автор приходять до висновку, що китайське розуміння зовнішньої політики не є альтернативою західним теоріям у вузькому сенсі, а скоріше доповнює їх та розширює теоретичні межі аналізу міжнародних відносин і сприяє формуванню плюралістичного та неконфронтаційного теоретичного простору.

Ключові слова: зовнішня політика, теорія міжнародних відносин, західна парадигма, китайська школа, міжнародний порядок.

Постановка проблеми в загальному вигляді, її зв'язок з науковими або практичними задачами. Поняття «зовнішня політика» є однією із базових категорій міжнародних відносин і водночас однією із найбільш дискусійних. У класичному західному науковому дискурсі дана категорія сформувалася в межах державоцентричних і раціоналістичних підходів, де зовнішня політика трактується передусім як інструмент реалізації національних інтересів у конкурентному міжнародному середовищі. Водночас у XXI ст. зростання ролі незахідних держав, передусім Китайської Народної Республіки, актуалізувало потребу перегляду

універсальності теоретичних дефініцій у контексті їх обґрунтування в межах провідних західних течій теорії міжнародних відносин.

Китайський науково-політичний дискурс пропонує альтернативні або доповнювальні підходи до розуміння самого терміну «зовнішня політика», в яких важливе місце посідають історична пам'ять, політична та стратегічна культура, морально-нормативні уявлення та цивілізаційна ідентичність. У практичному вимірі це має значення для аналізу зовнішньополітичної поведінки КНР, прогнозування її міжнародних ініціатив і формування ефективних стратегій взаємодії з Китаєм на двосторонньому та багатосторонньому рівні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, методологічної основи дослідження. У західній теорії міжнародних відносин проблема визначення зовнішньої політики розроблялася у працях представників школи політичного реалізму, зокрема визначена проблема представлена у доробку Г. Моргентау (Morgenthau, 1978), К. Уолтса (Waltz, 2001); течію політичного лібералізму можна проаналізувати через праці Р. Когейна та Дж. Ная (Keohane & Nye, 1989, pp. 19–21), Дж. Ная (Nye, 2004), та конструктивізму О. Вендета (Wendt, 2015, p. 279–310). У представлених теоретичних підходах зовнішня політика розглядається відповідно як боротьба за владу, або результат інституційної взаємодії чи соціально конструйований процес.

Натомість китайська школа міжнародних відносин представлена працями Янь Сюетуна (Yan, 2011), Цінь Яцзиня (Qin, 2018) та інших авторів, пропонує ширше трактування зовнішньої політики, яке включає етичний вимір, концепти гармонії, ієрархії та відповідальності великої держави. Значний вплив на формування цих підходів мають традиційні китайські філософські школи, зокрема конфуціанство та легізм.

Методологічною основою статті є поєднання порівняльного, системного та конструктивістського підходів, що дозволяє зіставити різні теоретичні традиції та виявити їхні концептуальні відмінності.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується стаття. Попри зростання кількості досліджень, які присвячені китайській школі теорії міжнародних відносин, у науковій літературі досі недостатньо уваги приділено саме порівняльному аналізу дефініцій поняття «зовнішня політика» у західному та китайському теоретичному дискурсах. Більшість проблемних праць зосереджується на аналізі практичної політики КНР або окремих концепцій, залишаючи поза увагою фундаментальний рівень понятійного апарату.

Формулювання цілей статті. Метою представленого дослідження є виявлення та аналіз концептуальних відмінностей у визначенні поняття «зовнішня політика» між західною парадигмою теорії міжнародних відносин і китайською школою, а також оцінка значення цих теоретичних відмінностей для сучасних міжнародних досліджень.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням наукових результатів. Питання визначення самого терміну «зовнішня політика» охоплює теоретичні, нормативні та практичні виміри сучасних міжнародних відносин. Воно також є ключовим для розуміння поведінки держав у світовій системі. Надзвичайно актуальним є питання переосмислення теоретичних підходів західних шкіл від класичного реалізму до неолібералізму, неореалізму та конструктивізму, оскільки саме вони визначають сутність сучасного розуміння

поняття зовнішньої політики. В той же час картина буде не повною без залучення до такого дослідження і напрацювань представників незахідних шкіл, особливо китайської школи теорії міжнародних відносин.

Західні теоретики, такі як Ганс Моргентау та Джозеф Най, пропонують класичні та неокласичні підходи до ролі держави, сили та впливу. Натомість сучасні китайські дослідники міжнародних відносин, зокрема Янь Сюетун і Цінь Яцзинь, розвивають самобутні концептуальні рамки, що відображають культурну специфіку Китаю та прагнення сформувати альтернативну школу у рамках теорії міжнародних відносин.

Далі наведемо результати проведеного порівняльного аналізу наведених підходів. Таке дослідження має не лише теоретичне значення, а і допомагає зрозуміти, чому Китай формує свою зовнішню політику саме так, як це має місце на сучасному етапі.

Ганс Моргентау є одним із засновників класичної теорії міжнародних відносин, яка підкреслює роль держави як центрального актора у системі міжнародних відносин та концентрує увагу на пріоритеті національного інтересу й сили як основних факторів зовнішньої політики. Він розглядає міжнародну політику як своєрідну «боротьбу за владу», де у центрі уваги перебуває національний інтерес, визначений у термінах сили. Це і формує поведінку держав під час вироблення та реалізації їх зовнішньої політики та пояснює прийняті в рамках цих процесів рішення.

На думку Г. Моргентау, зовнішня політика держави перш за все спрямована на збереження та максимізацію її сили, що пояснює пріоритет безпеки й стратегічних інтересів над моральними чи ідеалістичними факторами. У його основній праці «Політика між націями: боротьба за владу та мир» підкреслюється, що зовнішньополітична діяльність держави ґрунтується на реалістичному сприйнятті «що краще для нації» в умовах міжнародної анархії.

Як представник класичного реалізму Г. Моргентау розглядає міжнародні відносини як арену боротьби за владу, а викладені ним висновки можна узагальнити до трьох тез: держави діють в умовах анархії міжнародної системи; зовнішня політика є раціональною боротьбою за національні інтереси, перш за все за безпеку та владу; сила є головним інструментом реалізації зовнішньої політики (Morgenthau, 1978, p. 43–76).

Таким чином, для Г. Моргентау зовнішня політика – це систематична діяльність держави у зовнішньому середовищі, спрямована на захист і просування національних інтересів, передусім через силу та вплив.

Надбання теорії політичного реалізму стали фундаментом для подальшого розвитку концептуального обґрунтування зовнішньої політики держав в рамках неореалізму. Так К. Уолтц у праці «Теорія міжнародної політики» акцентує увагу на структурі міжнародної системи, а не на особливостях поведінки окремих держав (Waltz, 1979, p. 126–130). У процесі аналізу означеної проблематики дослідник приходить до висновку, що міжнародна політика має свої характерні особливості оскільки формується у системі яка не має центру влади; відповідно держави представлені у цій системі як раціональні актори, які прагнуть до виживання та забезпечення власної безпеки. На думку К. Уолтца зовнішня політика являє собою поведінку держав, що визначається системними обмеженнями.

Р. Коен, як один із представників школи неолібералізму, у праці «Після гегемонії» розглядає міжнародні інституції як механізми, які зменшують транзакційні

витрати та сприяють розвитку співпраці між акторами міжнародних відносин (Keohane, 1984). На думку політолога, зовнішня політика держав спрямована на розбудову та участь у міжнародних інституціях, а у сучасних умовах міжнародна співпраця можлива навіть без гегемона через інституціональні інструменти.

Дж. Най став автором концепцій *soft power* і *smart power*, які розширюють розуміння зовнішньої політики через аналіз комплексної взаємозалежності всіх суб'єктів сучасних міжнародних відносин. Він підкреслює, що сучасна зовнішня політика охоплює ширший спектр засобів впливу, ніж лише сила у класичному її розумінні. Дж. Най запровадив поняття «м'якої сили» як здатності держави досягати бажаних результатів через привабливість культури, політичних цінностей і політики, а не через економічну чи військову силу (Nye, 2004).

Він стверджує, що ефективна зовнішня політика повинна поєднувати «жорстку» та «м'яку» силу для того, щоб успішно впливати на інших акторів міжнародних відносин (концепція «*smart power*»). Дж. Най підкреслює важливу роль міжнародних інституцій, дипломатії, культурних зв'язків у зовнішній політиці, що розширює традиційне визначення за межі класичного реалізму. У такому контексті зовнішня політика це не лише сила (*hard power*), а й здатність до привабливості, культурного та ідеологічного впливу (*soft power*). А у розвитку концепції розумна сила (*smart power*) являє собою збалансований синтез жорсткої і «м'якої» сили (Nye, 1990).

Отже, для Дж. Ная зовнішня політика – це сукупність стратегій впливу, що використовують як матеріальні, так і нематеріальні ресурси для досягнення зовнішньополітичних цілей.

О. Вендет підкреслює при дослідженні зовнішньої політики держав соціальні структури та ідентичності, а не лише матеріальні фактори, оскільки є провідним представником школи політичного конструктивізму. На його думку міжнародна система формується не лише силою, а і значенням та взаємними уявленнями акторів. Відповідно і зовнішня політики – це поведінка, що формується соціально, а держави будують ідентичності через взаємодію (Wendt, 1999).

Китайські дослідники теорії міжнародних відносин розвивали свої концепції поєднуючи традиційну китайську філософію із сучасними теоріями міжнародних відносин. Саме тому на відміну від класичних західних концепцій, сучасна китайська наукова школа міжнародних відносин органічно поєднує західні теорії із власними цивілізаційними традиціями. Особливо це явище простежується у працях Янь Сюетун та Цінь Яцзиня.

Янь Сюетун, китайський політолог і теоретик міжнародних відносин, один із провідних представників реалістичного спрямування в КНР, відомий розробкою концепції «морального реалізму». У своїх працях Янь Сюетун стверджує, що сила держави визначається не лише військовим та економічним потенціалом, а й моральним авторитетом її лідерів. Мораль, на його думку, є умовою довгострокового міжнародного лідерства. Дана теорія поєднує класичний реалізм з елементами конфуціанської філософії та розглядає мораль як фактор стабільності світової системи. Його підхід, що ставить на провідне місце моральні принципи і національні інтереси Китаю, викликав як інтерес, так і критику за можливий «синтоцентризм» і обмеженість універсальності теорії.

У теорії морального реалізму зовнішня політика держави не лише відображає прагнення до влади чи безпеки, а й містить моральний вимір, який втілюється через моральну легітимізацію лідерства у міжнародних відносинах. Янь Сюетун

аргументує, що політичне лідерство та довіра інших держав формують основу впливу і це відрізняється від західного фокусу на матеріальну силу. Теорія морального реалізму пропонує оцінювати поведінку великих держав через взаємодію моралі, лідерства і національного інтересу, що додає етичну складову до розуміння зовнішньої політики (Yan, 2011).

У висновку дослідник обґрунтовує моральний реалізм, де зовнішня політика включає моральний авторитет поряд із матеріальними ресурсами, відповідно влада держави визначається не лише силою, а й здатністю бути морально привабливою і легітимною.

Таким чином, зовнішня політика за Янь Сюетуном – це система вибору дій, що ґрунтується на здатності держави виступати морально та політично авторитетним лідером у міжнародній системі, а не лише на треку гонки озброєнь чи нарощуванні матеріальної сили.

Цінь Яцзін, один із провідних теоретиків міжнародних відносин у Китаї, відомий ідеями «діалогу цивілізацій» у теорії міжнародних відносин. Він отримав міжнародне визнання як один із перших китайських вчених, які запропонували систематичну адаптацію конструктивізму до китайського політичного та культурного середовища.

Цінь розвинув концепцію «реляційної теорії міжнародних відносин», стверджуючи, що на відміну від західного індивідуалізму, китайська дипломатична традиція будується на понятті взаємозв'язків та гармонії. Його роботи поєднують ідеї конструктивізму з конфуціанською філософією, пояснюючи поведінку Китаю через соціальні норми та ідентичність, а не лише інтереси та владу.

Його дослідження стали важливою частиною формування китайської школи міжнародних відносин, яка прагне запропонувати альтернативу для західно-центричних теорій. Такий підхід вплинув на китайську зовнішньополітичну академічну думку та на офіційні дебати щодо ролі Китаю у світовому порядку.

У реляційній теорії міжнародних відносин Цінь Яцзін виходить з китайської традиції мислення про взаємозв'язки. Він визначає міжнародну систему не як набір незалежних акторів, а як динамічний «світ відносин», де сутність зовнішньої політики виростає з природних соціальних зв'язків між акторами. На відміну від анархічного західного бачення, реляційний підхід підкреслює перевагу взаємодії, контекстуальності та соціальних структур над простим зіткненням інтересів.

На думку Цінь Яцзіня, зовнішня політика – це процес формування, підтримки та зміни відносин між акторами, де важливо розуміти соціальні, культурні та етичні контексти цих взаємозв'язків (Qin, 2018).

Таким чином, у західній парадигмі зовнішня політика зазвичай визначається як цілеспрямована діяльність держави, орієнтована на забезпечення національних інтересів у міжнародному середовищі. Такий підхід передбачає чітке розмежування внутрішньої та зовнішньої політики, пріоритет раціонального вибору та акцент на матеріальних чинниках сили.

Китайська школа міжнародних відносин значно розширює це розуміння. Зовнішня політика в китайському науковому дискурсі постає не лише як інструмент реалізації інтересів, а як частина довготривалого процесу формування міжнародного порядку, заснованого на принципах гармонії, взаємної вигоди та моральної легітимності. У відповідності до висновків Янь Сюетуну ефективна зовнішня політика великої держави повинна спиратися не тільки на силу, а й на мораль-

ний авторитет, що відрізняє китайський підхід від школи класичного реалізму. Цінь Яцзинь, у свою чергу, підкреслює реляційний характер міжнародних відносин, у межах якого зовнішня політика визначається якістю взаємин між акторами, а не лише їхніми індивідуальними інтересами.

Порівняльний аналіз засвідчує, що китайська специфіка не заперечує західні теоретичні підходи, але суттєво розширює їх, пропонуючи альтернативні категорії до визначення зовнішньої політики.

Висновки дослідження та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Провідні західні теорії міжнародних відносин традиційно визначають зовнішню політику держави як її раціональну діяльність, спрямовану на реалізацію національних інтересів у конкурентному міжнародному середовищі. Таке трактування базується на принципах державного суверенітету, анархічності міжнародної системи відносин та пріоритету матеріальних чинників і компонентів жорсткої сили. Китайська школа міжнародних відносин пропонує ширше, багатовимірне розуміння зовнішньої політики, в якому поєднуються інтереси держави, історична пам'ять, культурні традиції, морально-нормативні уявлення та стратегічне бачення розвитку міжнародної системи. На відміну від західної парадигми, де зовнішня політика здебільшого розглядається як реакція на зовнішні виклики, китайський підхід акцентує увагу на довгостроковому формуванні міжнародного середовища, сприятливого для стабільності відносин, розвитку та поступового еволюційного перерозподілу впливу серед акторів міжнародної системи.

Китайське трактування зовнішньої політики характеризується меншою конфронтаційністю на теоретичному рівні та прагненням поєднати реалістичні інструменти з нормативною риторикою співпраці, гармонії та взаємної вигоди, що відрізняє його від класичних західних моделей. Порівняльний аналіз західної і китайської парадигм свідчить про поступове розширення теоретичного поля міжнародних відносин, у якому поняття зовнішньої політики перестає бути універсально уніфікованим і набуває цивілізаційно зумовлених інтерпретацій.

Таким чином нами обґрунтовано, що поняття «зовнішня політика» не є універсально нейтральною категорією, а формується в межах конкретних теоретичних і цивілізаційних традицій. Західна парадигма наголошує на раціональності, інтересах і силі, тоді як китайська школа підкреслює моральний вимір, реляційність та довгострокову стратегічну стабільність.

Поєднання цих підходів відкриває можливості для формування більш плюралістичної науки теорії міжнародних відносин, здатної адекватніше пояснювати поведінку різноманітних державних акторів, що належать до різних цивілізацій та культур.

Перспективним напрямком подальших досліджень є емпіричний аналіз того, як теоретичні концепції китайських дослідників міжнародних відносин присвячені зовнішній політиці реалізуються у конкретних дипломатичних практиках КНР. У перспективі розвиток китайської школи міжнародних відносин може сприяти формуванню більш плюралістичного та інклюзивного теоретичного дискурсу, який враховував би різноманітність історичного досвіду, політичних культур та моделей взаємодії держав у сучасному світі.

References [Список використаної літератури]

- Keohane, R. O., & Nye, J. S. (1989). *Power and interdependence* (2nd ed.). HarperCollins. [in English]. [Keohane R. O., Nye J. S. *Power and interdependence*. 2nd ed. New York : HarperCollins, 1989. 334 p.]
- Keohane, R. O. (1984). *After hegemony: Cooperation and discord in the world political economy*. Princeton University Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctt7sq9s> [in English]. [Keohane R. O. *After hegemony: cooperation and discord in the world political economy*. Princeton : Princeton University Press, 1984. 290 p.]
- Morgenthau, H. J. (1978). *Politics among nations: The struggle for power and peace* (5th ed.). Alfred A. Knopf. [in English]. [Morgenthau H. J. *Politics among nations: the struggle for power and peace*. 5th ed. New York : Alfred A. Knopf, 1978. 752 p.]
- Nye, J. S. (1990). *Bound to lead: The changing nature of American power*. Basic Books. [in English]. [Nye J. S. *Bound to lead: the changing nature of American power*. New York : Basic Books, 1990. 336 p.]
- Nye, J. S. (2004). Soft power: The means to success in world politics. PublicAffairs. [in English]. [Nye J. S. *Soft power: the means to success in world politics*. New York : PublicAffairs, 2004. 191 p.]
- Qin, Y. (2018). *A relational theory of world politics*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/9781316869505> [in English]. [Qin Y. *A relational theory of world politics*. Cambridge : Cambridge University Press, 2018. 390 p.]
- Waltz, K. N. (2001). *Man, the state, and war: A theoretical analysis*. Columbia University Press. [in English]. [Waltz K. N. *Man, the state, and war: a theoretical analysis*. New York : Columbia University Press, 2001. 289 p.]
- Waltz, K. N. (1979). *Theory of international politics*. Addison-Wesley. [in English]. [Waltz K. N. *Theory of international politics*. Reading, Mass. : Addison-Wesley, 1979. 251 p.]
- Wendt, A. (2015). Flatland: Quantum mind and the international hologram. In M. Albert, L.-E. Cederman, & A. Wendt (Eds.), *New systems theories of world politics* (pp. 279–310). Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1057/9781137400420_11 [in English]. [Wendt A. Flatland: quantum mind and the international hologram // *New systems theories of world politics* / ed. by M. Albert, L.-E. Cederman, A. Wendt. New York : Palgrave Macmillan, 2015. P. 279–310.]
- Wendt, A. (1999). *Social theory of international politics*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511612183> [in English]. [Wendt A. *Social theory of international politics*. Cambridge : Cambridge University Press, 1999. 429 p.]
- Yan, X. (2011). *Ancient Chinese thought, modern Chinese power*. Princeton University Press. <https://doi.org/10.1515/9781400835596> [in English]. [Yan X. *Ancient Chinese thought, modern Chinese power*. Princeton : Princeton University Press, 2011. 312 p.]

Shamrayeva V. M.

Department of International Relations
Educational and Research Institute “Karazin Institute of International Relations
and Travel Business”
V.N. Karazin Kharkiv National University
Maidan Svobody, 4, Kharkiv, 61022, Ukraine

FOREIGN POLICY: BETWEEN THE WESTERN PARADIGM AND CHINESE SPECIFICITY

Summary

The article presents a retrospective analysis of the main theoretical approaches to defining the concept of “foreign policy” within the framework of the leading Western theoretical currents and the Chinese school of international relations. The aim of the study was to identify conceptual differences between the Western paradigm, which is based mainly on rationalist, interest-centric and state-centric principles, and the Chinese specificity of understanding foreign policy, which combines strategic pragmatism with normative-cultural and civilizational factors.

The key features of the generalized approaches of the leading Western currents to the interpretation of foreign policy within the framework of realism, liberalism, constructivism, etc. are analyzed. The features of the Chinese theoretical discourse are revealed, in particular, attention is paid to the emphasis on harmony, hierarchy of international

relations, moral and ethical dimension of foreign policy and long-term strategic thinking. The author substantiates that in the Chinese school of international relations, foreign policy is considered not only as a tool for implementing national interests, but as an element of a broad civilizational project and a means of forming the international order desired for the PRC.

As a result of the research, the author comes to the conclusion that the Chinese understanding of foreign policy is not an alternative to Western theories in a narrow sense, but rather complements them and expands the theoretical boundaries of the analysis of international relations and contributes to the formation of a pluralistic and non-confrontational theoretical space.

Key words: foreign policy, theory of international relations, Western paradigm, Chinese school, international order.

Дата першого надходження статті до видання: 27.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 23.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 29.05.2026